

УДК 811.161.3

Канановіч Аліна Уладзіміраўна, магістр філалагічных навук
Сярэдняя школа № 11 г. Гродна, Гродна, Беларусь
Электронная пошта: *mallvinna@list.ru*

Kananovich Alina, Master of Philological Sciences
School № 11 Grodno, Grodno, Belarus
e-mail: *mallvinna@list.ru*

АСАБЛІВАСЦІ ІДЫЁМАЎ З НАЗВАМІ КОЛЕРАЎ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

У артыкуле вылучаюцца і апісваюцца адметнасці ідыём з назвамі колераў у беларускай мове. Асаблівая ўвага надаецца спецыфіцы значэння назваў колераў у названых фразеалагічных адзінках.

Ключавыя словы: беларускі; ідыёмы; колеры; мова; фразеалогія.

THE PECULIARITIES OF COLOUR IDIOMS IN THE BELARUSIAN LANGUAGE

The article deals with the peculiarities of colour idioms in the Belarusian language. Phraseological units are revealed according to the specific meaning of colour names.

Key words: Belarusian; colours; idioms; language; phraseology.

Фразеалогія ўтварае «самую яркую і найбольш вобразную частку слоўніка любой мовы» [1, с. 3]. Веданне яе багацця з'яўляецца важнай рысай вывучэння роднай мовы. Фразеалогія валодае спецыфічнымі рысамі, маючы асаблівыя характарыстыкі ў маўленні, якія аб'ядноўваюць адметнасці ў структуры са значэннем. Існаванне падобных фразеалагічных адзінак у розных мовах даказвае ўніверсальнасць іх выкарыстання чалавецтвам. У той жа час адрозненні дапамагаюць зразумець спосаб мыслення людзей у розных частках свету.

Сучаснасць даследавання абумоўлена цікавасцю да карціны свету, прадстаўленай у фразеалагічных адзінках беларускай мовы з акцэнтам на нацыя-

нальны кампанент мовы. Каб даследаваць асаблівасці ідыём з назвамі колераў, ім даецца агульная характарыстыка ў беларускай мове, знаходзяцца іх агульныя і спецыфічныя рысы, аналізуюцца тэндэнцыі функцыянавання ідыёмаў з назвамі колераў і выяўляюцца асацыяцыі з рознымі колерамі ў фразеалагічных адзінках беларускай мовы.

У апошні час цікавасць да фразеалогіі ўзрастае, таму што лінгвістычная кампетэнцыя ўключае таксама знаёмасць з устойлівымі выразамі, ідыёмамі і прыказкамі, як і магчымасць утвараць і разумець метафарычныя інтэрпрэтацыі. Так, Н. М. Амосава пісала, што фразеалогія – гэта «скарбніца мовы» [2, с. 5]. Побач з асобнымі словамі носьбіты мовы ўжываюць буйнейшыя моўныя блокі, якія складаюцца больш, чым з аднаго слова і функцыянуюць як адзінае цэлае. У кожнай мове ёсць свае ўтварэнні, звязаныя з лінгвістычнымі фактарамі або са знешняй рэальнасцю. А. У. Кунін даў наступнае азначэнне фразеалагічным адзінкам: «Фразеалагічныя адзінкі або ідыёмы – гэта асобныя ўтварэнні з поўнасцю або часткова пераасэнсаванымі значэннямі» [3, с. 7]. У іх агульны сэнс дамінуе над фармальнай адасобленасцю кампанентаў. Даследчык фразеалогіі І. Я. Лепешаў лічыў, што асноўнай рысай фразеалагічнай адзінкі з'яўляецца яе «цэласнасць значэння» [4, с. 6]. Ідыёмы з'яўляюцца ўстойлівымі выразамі, якія складаюцца з некалькіх слоў, што ўжываюцца разам, але мы не можам здагадацца пра значэнне ідыёмы, абпіраючыся на значэнне яе частак. Гэты крытэрый называецца ступенню семантычнай ізаляванасці. У розных відах ідыёмаў ён праяўляецца ў рознай ступені. Паводле структуры можна падзяліць ідыёмы на ўстойлівыя адзінкі: устойлівыя рэгулярныя і ўстойлівыя нерэгулярныя (могуць мець варыянты на граматычным узроўні) і зменныя (маюць варыянты на лексічным узроўні).

Ідыёмы належаць да вуснага маўлення. Ужыванне ідыёмаў таксама характэрнае для літаратуры і публіцыстыкі. Стылістычнае адрозненне фразеалагічных адзінак уключае эмацыянальныя характарыстыкі, якія яны набываюць, калі выкарыстоўваюцца ў спецыфічных сферах камунікацыі людзей. Выкарыстанне ідыёмаў абмежавана канкрэтным стылем мовы. Шматлікія фразеалагічныя адзінкі не толькі называюць рэаліі жыцця, але таксама ўказваюць на своеасаблівыя адносіны да іх (іронію, незадавальненне і інш.). Такім чынам, паводле стылістычнай і экспрэсіўнай афарбоўкі можна вылучыць некалькі груп фразеалагічных адзінак: стылістычна нейтральныя, размоўныя (прастамоўныя), кніжныя, устарэлыя.

Крыніцай устойлівых выказаў выступае паўсядзённае жыццё, літаратура, іншыя мовы, гісторыя. У нашым артыкуле мы звярнуліся да адзінак, вылучаных са «Слоўніка фразеалагізмаў» І. Я. Лепешава (54 адзінкі). Даследаванне фразеалагічных адзінак праводзілася метадамі тэарэтычнага і кампанентнага аналізу, метадам суцэльнай выбаркі, метадам лінгвістычнага апісання і стылістычным метадам.

Пры параўнанні фразеалагізмаў беларускай мовы з іншымі мовамі знаходзім як адпаведнікі ў значэнні: абсалютныя эквіваленты (інтэрнацыянальныя выразы), адносныя эквіваленты (калі значэнне захоўваецца, але ёсць адрозненні

ў форме, або калі змест базуецца на іншым вобразе); так і цалкам адрозныя паводле лексічнага кампаненту аналагі, а таксама такія, што з'яўляюцца арыгінальнымі (не маюць адпаведнікаў у іншай мове).

Калі звярнуцца непасрэдна да значэнняў колераў, то варта адзначыць, што папулярнае разуменне асноўных колераў адрозніваецца ад навуковага. Так, чорны і белы, паводле навуковага падыходу, не з'яўляюцца колерамі. Культурныя асацыяцыі з колерамі таксама могуць быць рознымі, таму колеры выкарыстоўваюцца па-рознаму ў розных мовах.

Так, найбольш частая асацыяцыя з чорным колерам – гэта сум, шэры таксама асацыіруецца з сумам, белы – з чысцінёй, але і са страхам, чырвоны – са злосцю, зялёны – з зайздасцю і сквапнасцю, блакітны – і з сумам, і з радасцю. Яркія колеры ўспрымаюцца як пазітыўныя, ахраматычныя асацыіруюцца з манатоннасцю і панурасцю.

Трэба адзначыць, што большасць ідыёмаў у сваім складзе мае словы чорны і белы, у беларускай мове яны складаюць 57 % ад прааналізаваных адзінак. Беларускія ідыёмы таксама ўключаюць такія колеры, як чырвоны, руды, зялёны, сіні, блакітны, ружовы, карычневы. Назвы колераў ўжываюцца не толькі ў сваім першым значэнні, але і сімвалічна. Выкарыстанне метафарычнага сэнсу спрыяе павелічэнню эмацыянальнага ўздзеяння на слухача.

Спынімся больш падрабязна на асобных фразеалагічных адзінках. Белы колер (33 %) выкарыстоўваецца як сімвал чысціні: у *белых пальчатках*, як указанне на нешта невядомае: *белая пляма*, звязваецца з высакароднасцю: *белая косць*, у негатыўным значэнні: *казка пра беллага бычка*, у нейтральным значэнні: *белыя мухі, белы свет*.

Чорны (24 %) часта мае негатыўнае значэнне: у *чорным святле, у чорным целе, чорна ў роце*.

Чырвоны (7 %) сігналізуе небяспеку: *чырвоны певень*.

Зялёны (17 %) асацыіруецца з прыродай і маладосцю: *молада-зелена*, а таксама са свабодай: *зялёнае святло, зялёная вуліца*.

Сіні (7 %) і блакітны (4 %) сімвалізуюць шчасце: *сіняя птушка* і арыстакратыю: *блакітная кроў*.

Ружовы колер (7 %) абазначае пазітыў і ідэалізацыю: *маляваць ружовымі колерамі*.

Карычневы (2 %) і руды (2%) выкарыстоўваюцца рэдка і надаюць ідыёмам негатыўнае адценне значэння: *карычневая чума, як рудая мыш*.

Такія колеры, як жоўты і фіялетаваы не знайшлі адлюстравання ў фразеалагічных адзінках беларускай мовы.

Варта адзначыць, што некаторыя ідыёмы могуць утрымліваць дзве назвы колераў: *чорным па белым, рабіць з беллага чорнае*, а таксама могуць мець некалькі назваў колераў у якасці варыянтаў: *на <сіні, чорны> пазногаць*.

Паводле прыналежнасці да стылю ідыёмы з назвамі колераў маюць у слоўніку паметы размоўнае, народнае, кніжнае, некаторыя з'яўляюцца ўстарэлымі: *чорная костка*.

Паводле эмацыянай афарбоўкі асобныя фразеалагічныя адзінкі вызначаюцца як неадабральныя: *сіняя панчоха, чорна ў роце*, некаторыя з іх маюць адценне іроніі: *молада-зелена, у белых пальчатках*.

Больш за адно значэнне налічваецца ў 13 % ідыёмаў: *белая пляма, у чорным целе*. Аманімічнае значэнне мае фразеалагізм *зялёная вуліца*. Асобныя ўтварэнні ўступаюць у сінанімічныя адносіны: *зялёная вуліца*¹ – *зялёнае святло, белая костка – блакітная кроў*. Сустрэкаюцца адзінкі з супрацьлеглым значэннем: *у чорным святле – у ружовым святле, маляваць чорнай фарбай – маляваць ружовымі фарбамі*. Фразеалагізмы могуць мець варыянты або варыятыўныя кампаненты ў сваім складзе: *у чорным святле (у чорных фарбах), выводзіць (выцягваць) на белы свет*.

Большасць фразеалагічных адзінак мае ў сваім складзе назоўнік. Вялікая частка ідыёмаў можа адыгрываць у сказе ролю розных яго членаў.

Такім чынам, фразеалагічныя адзінкі робяць маўленне больш жывым і эмацыянным. Існаванне ідыёмаў з назвамі колераў у беларускай мове гаворыць пра яе нацыянальнае багацце і адметнасць, бо яны маюць свае ўласныя значэнні для апісання рэальнасці. Сэнс фразеалагічных адзінак не выводзіцца са значэнняў асобных кампанентаў, а мае сімвалічны змест, утвораны на базе асноўнага значэння колеру з дапамогай метанімічнага пераносу. Вывучэнне канатаўнага значэння ідыёмаў дапамагае асэнсаванню нацыянальнай спецыфікі беларускіх фразеалагізмаў з назвамі колераў.

ЛІТАРАТУРА

1. Алёхіна А. И. Краткий русско-английский и англо-русский фразеологический словарь. Минск : БГУ, 1980. 400 с.
2. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. Л. : ЛГУ, 1963. 205 с.
3. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. М. : Высшая школа, 1992. 237 с.
4. Лепешаў І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў : у 2 т. Минск : БелЭн, 2008.